

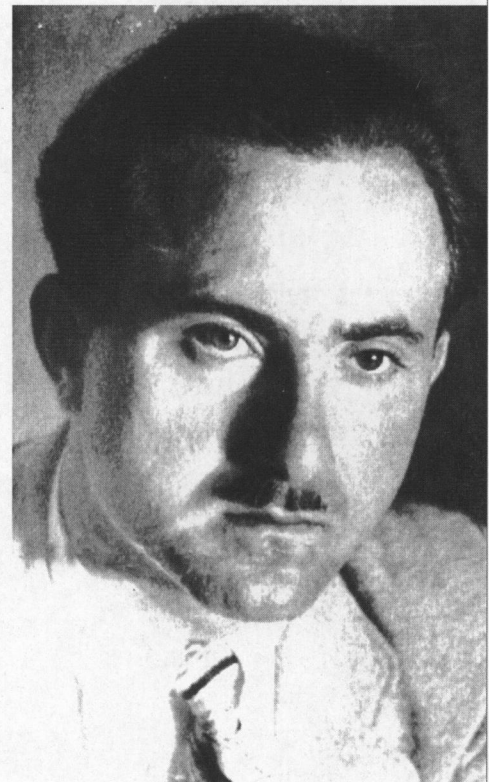
כתף אחת עיקשת

על שירו של נח שטרן

רפי וייכרט

בשנתיים האחרונות צפִיעלה לפני כמו מבין ערפילים שמו של המשורר, המתרגם והמסאי נח שטרן. בראשונה – בעת ההכנה לדפוס של ספר השירים 'ורד כל העולם', מבחר משיריו של ד. ה. לורנס בתרגומו של חברי ועמיתי למערכת 'קשב לשירה' גיורא לשם. דיברנו על כך שנח שטרן תרגם לעברית את שירה־מופת של לורנס 'נחש': 'נחש בא אל שוקתי־מימי/ ביום שרב כבד... חרג מבקיע בחומת־העפר באופל/ ויגרו, רך־גחון, את גופו הנרפה הצהוב־השחום למטה' (נתפרסם ב"דבר" תמוז, תרצ"ז).

ובשניה – כאשר גיורא ואני, ביחד עם עמיתינו דוד וינפלד וישראל הר, הכנו לדפוס את הפואמה "ארץ השממה" של ת.ס.

נח שטרן

אליוט בתרגומו של אסתר כספי. היצירה תורגמה לעברית לראשונה במלואה בידי נח שטרן עוד בחייו של אליוט ופורסמה בחוברת בתל־אביב (1940). שטרן חתם את המבוא הקצר לתרגומו במלים "תל־אביב, ימי העוצר, ת"ש".

נח שטרן נמנה עם אותן דמויות טרגיות שהילכו בין החיים מיוסרות ורצוצות־גורל, מצאו את מותן בטרם עת ונשתכחו מלב. למרבה השמחה פורסם השנה, ביוזמתם של רן יגיל ועמוס אדל־הייט, מבחר קטן משיריו ('אגרוף גורלו המר', עמדה/ ביתן). ב־1966, שש שנים אחרי מותו, כונסו שיריו, תרגומיו ורשימותיו בספר 'בין ערפלים'. הספר ראה אור בסדרת "נפש" של אגודת הסופרים העברים בישראל על ידי הוצאת מחברות לספרות בעריכת ישראל כהן ואברהם קריב והובא לדפוס בידי אברהם ברוידס, שגם הקדים לו מבוא. מהדורה שניה, מתוקנת ומורחבת, ובה מבוא וביבליוגרפיה מאת חיים נגיד ראתה אור בתשל"ד, גם היא בעריכתו המסורה של ישראל כהן.

נח שטרן נולד ב־1912, בעיירה יאנובה שבליטא. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ניטלטל עם משפחתו עד שחזרו לביתם בתקופת המהפכה וחילופי השלטון ברוסיה. בילדותו התבלט בכישוריו ולמד בגימנסיה הריאלית בקובנה. עוד בתרפ"ה, בהיותו נער כבן 14, פרסם את שירו הראשון 'בין ערפלים'.

את הגימנסיה סיים ב־1928. שנה לאחר מכן, בהיותו בן 17, הגיע לארה"ב והתקבל לאוניברסיטת הארווארד, שבה זכה במלגה כתלמיד מצטיין ובה הוענק לו תואר מוסמך בלימודי ספרות אנגלית וכללית (1934). כל אותה עת המשיך לפרסם מיצירותיו בשבועונים ובכתבי־עת עבריים לספרות. במקום להמשיך בלימודי הדוקטורט עלה בסוף 1935 לארץ־ישראל ועסק במקצועות שונים – מרצה בשיעורי מדע, עובד מערכת העתון "דבר", יועץ ספרותי לתיאטרון "אהל", מורה לאנגלית ולהיסטוריה כללית בתיכון "גאולה" בתל־אביב ובקיבוצים נען ורמת רחל (על הטרגדיה של שנותיו האחרונות ניתן ללמוד מן הפרסומים שהזכרתי לעיל).

מבין שיריו הקצרים נוגע ללב במיוחד השיר 'קרנב הנעורים'.

נח שטרן

נח שטרן

קרבן הנעורים

הנה עוברים הנעורים –
מיטב השיר הן לא הושר:
נבלע ברעמים סעורים.
נכלא בלב שדם חשל.

הנה קרבן הנעורים,
הנאכל עד תם עשן;
עם פגר של עולם ישן
ינוח ופניו סגורים.

הנעורים אכדו בקרב
כמו גלגל-תותח שמוט –
ואז, במקום אופן אבוד,
יטה חיל עקשן כתפיו.

ט"ז טבת, תש"י

התאריך בשולי השיר מצביע על כך שהמשורר כתבו בעקבות אחת התקופות הקשות שידע בחייו הקצרים. בראשית שנות הארבעים התנדב לשרת בפלוגות מיוחדות של הכוח העברי במסגרת הצבא הבריטי. ארבע שנים שירת בצבא, מהן שלוש כטוראי בחיל הרגלים והן כעורך העתון היומי 'החייל'; שהוציאה הבריגדה במערב אירופה. שטרן נדד בערים ובכפרים והשתתף בהצלת שארית הפליטה היהודית ובהבאתה ארצה. את השפעת השנים הללו על נח שטרן מתאר אברהם ברוידס במבואו: "המלחמה העלתה בשטרן את 'חשכת המוראים שביחיד' והוא ניצב כמרומה מול שאיפות-אנוש געלות, שבגדו. חורבן התפוצות מזה וההרג העולמי המחריד – מזה, זעזעוהו ומוטטוהו במסתרים. כל הקיום הארצי נצטייר בעיניו כ'פס ריקמה צר בשולי השחקים הריקים' הריקות נפערה והבהילה" (שם, עמ' 12).

השיר 'קרבן הנעורים', שהחרוז החותם במיקומו המשתנה והמשקל מקנים לו את עוצמתו, מתחיל לכאורה בקינה שגורה על אובדן הנעורים, שאליה מצטרפת תחושת חוסר מיצוי היכולות הפואטיות: "מיטב השיר הן לא הושר". גם השורות הבאות אינן מגלות לאן מועדות פניו של השיר. העובדה שהנעורים ופרי היצירה נבלעו ברעמים סעורים ונכלאו בלב הדומם עדיין אינה חורגת מן הקונבנציה של הסנטימנטליות הלירית.

הבית השני מעביר את השיר לממד ההיסטורי. קרבן הנעורים הוא לא רק נער שהתבגר וחס בחלופי הזמן אלא חלק מחיים שחרבו בשתי מלחמות העולם. פגר הנעורים נח לצד פגרו של העולם הישן, שכלה בעשן הקרבות והמשרפות. מסתבר שהרעמים אשר החרישו את ששון הנעורים אינם רעמי הזמן בלבד אלא רעמי התותחים והרובים. מטפוריקת המלחמה מוסיפה, אם כן, נדבך כללי, אוניברסלי, למלחמתו של היחיד בזמן.

אולם מה שהופך את השיר הקטן הזה ליצירה יקרה באמת ללבי הוא הבית האחרון. מהשורה השגורה "הנה עוברים הנעורים" מגיח הדימוי המלחמתי המדויק, הריאליסטי, הקר: "הנעורים אבדו בקרב/ כמו גלגל-תותח שמוט". צמד שורות זה מקרב את שירו של נח שטרן לשירי המלחמה החזקים כגון אלה של המשורר הבריטי וילפרד אואן, המצטיין בדימויים נטורליסטיים סיוטיים.

הקורא, שכבר עיבד את הקינה והשלים עם האובדן, מופתע למקרא שתי השורות החותמות. האלגיה על החלופי מתחלפת בעיקשות מאבקו של הפרט, של החייל. במקום לוותר על התותח ולהותירו מאחורי גבו הוא מגייס את שארית כוחותיו הכלים והופך בגופו לחלק מכלי המלחמה: "ואז, במקום אופן אבוד, יטה חיל עקשן כתפיו".

פועל אחד – 'יטה', מול כל פעלי הכליון – 'עוברים', 'נבלע', 'נכלא', 'נאכל', 'ינוח', 'אבדו'. כתף אחת עיקשת, אנושית, נגד כל פורענויות הזמן וההיסטוריה.